

There are no translations available.

1 січня - Новий рік

Новий рік – одне з найдавніших і найпопулярніших календарних свят. Це, мабуть, єдина подія, яку протягом століть щорічно відзначають у всіх країнах і на всіх континентах, яку знають, люблять і яку з нетерпінням чекають люди, різні у своїх етно-національних традиціях і релігійних переконаннях. Незважаючи на те, що Новий рік - одне з небагатьох свят, що об'єднує все людство, за всіх часів у різних народів існували й існують свої традиції зустрічі Нового року та своя святкова атрибутика. В Україні традиція новорічного святкування має особливо непросту та тривалу історію: наші прадіди у різний час святкували новий рік і в березні, і у вересні, і у січні – та й тепер 2 рази. Трішки детальніше про перипетії новорічних святкувань українців.

Традиції новорічного святкування

Серед українського селянства аж до початку ХХ ст. зберігалися новорічні традиції змішаного язичницько-християнського походження. Новорічні свята вважалися чарівним часом, коли пробуджувалася й ставала небезпечною всіляка нечиста сила. Вірили, що на святках присутні душі померлих родичів, яких також боялися і намагалися умилостивити. Побутувало уявлення про те, що у новорічну ніч відкривається небо і в Бога можна попросити що завгодно. До цієї ночі, як і до свята Івана Купала, приурочені перекази про палаючі гроші та скарби. Дуже довго жила віра в те, що характер новорічного свята впливає на долю всього року. На цьому ґрунті сформувалися звичаї, обряди, заборони та обмеження, в яких яскраво відбився світогляд хлібороба, його невпевненість у завтрашньому дні, страх перед стихійними силами природи.

Традиційна новорічна обрядовість українців – це ціла низка зимових свят, серед яких виділяється період дванадцятидення з кульмінаційними точками 25 грудня (Різдво), 1 січня (Новий рік) і 6 січня (Хрещення) за старим стилем. Навколо цих дат церковного та громадянського календаря протягом віків склався надзвичайно багатий комплекс звичаєвості. Останній день старого і перший день нового року українці відзначали як свята Меланки (Маланки) і Василя. На відміну від Різдва і Хрещення, ці дні не мали важливого значення в релігійному календарі, тому в їхній обрядовості майже не помітно

церковних мотивів.

Вечір 31 грудня називали щедрим, або багатим, до нього готували багатий святковий стіл. Тоді ж вдавалися до різноманітних магічних ритуалів. Наприклад, господар підходив з сокирою до дерева, звертаючись до нього: "Як уродиш – не зрубаю, як не вродиш – зрубаю" – і тричі легенько торкався сокирою стовбура. Наслідком цих дій мав бути рясний урожай фруктів. Щоб улітку позбутися гусені, тричі оббігали садок босоніж тощо.

Побутували численні новорічні прикмети й ворожіння. На Полтавщині у новорічну ніч дивилися на хмари: якщо вони йшли з півдня, вірили, що буде врожай на ярину, якщо з півночі – на озимину. Тієї ж ночі намагалися дізнатися, які зернові будуть найбільш урожайними наступного року. Для цього надворі лишали пучечки пшениці, жита, ячменю, вівса та ін. Вважалося, що краще вродить та культура, на яку впав іній. Яскраво ігровий характер мали ворожіння про шлюб.

Специфічними складовими традиційного українського новоріччя були величальні обходи й поздоровлення (щедрування, засівання), ритуальний обмін вечерею, обряди та ігри з масками ("Маланка", "Коза") та ін. Деякі з них широко побутують й донині.

В Україні традиційним святковим символом на Новий рік тривалий час була не зелена ялинка, а «дідух». Виготовляли його з кулів або з першого зажинкового снопа. Кільканадцять пучків, окремо обплетених соломинками, ув'язували в пишний вінок. Знизу робили розгалуження, щоб «дідух» міг стояти. Верхівка новорічного вінка нагадувала конусоподібний сніп з колоссям. Гілки «дідуха» — за них правили зібрані докупки пучки, що зверху відповідно розгалужувались, — обрамлювали кольоровими стрічками, паперовими чи засушеними квітами, кожен на свій смак. У світлиці його ставили напередодні багатой куті. Свою обрядову роль він виконував протягом усіх різдвяних свят. Дідух символізував спільного

Коли українці святкували Новий Рік?

Спочатку Новий рік для наших предків був цілком весняним святом. Оскільки у всіх стародавніх народів святкування Нового року зазвичай співпадало з початком відродження природи і в основному було приурочене до березня - початку землеробських робіт, то й давні слов'яни початок нового року асоціювали з приходом весни. Зима втекла – отже, настав новий рік. Точно сказати, як святкували Новий рік в язичницькі часи на теренах Київської Русі, не можуть жодні історичні джерела, але найімовірніше його пов'язували з появою нового місяця та святкували в переддень весняного рівнодення, називаючи „Новим Літом”. Про те, що березень символізував початок нового року та нового життя, говорить і давній язичницький звичай у березні

влаштовувати врочистий обід - «тризну» - на честь померлих родичів.

Під час тризни наші предки оспівували кінець зими і при цьому палили солом'яне опудало, що символізувало зв'язок навколишньої природи з життям людини. В Україні така тризна відбувається досі, і теж навесні, але не завжди в березні, бо цей звичай пов'язаний у нас з Великодніми святами.

Березневе святкування нового року підтверджують і назви місяців, які до сьогодні збереглися в романських та деяких слов'янських мовах. Деякі місяці успадкували свої латинські назви з порядку свого слідування: наприклад, «September» (вересень) у перекладі означає сьомий, «October» (жовтень, від лат. octo) — восьмий, «November» (листопад, від лат. novem) — дев'ятий, «December» (грудень, від лат. decem) — десятий. Російська мова також відображає десятимісячний річний цикл, запозичивши латинські назви місяців. Такі назви збереглися тому, що у Стародавньому Римі рік мав 304 дні і поділявся лише на десять місяців, першим з яких був березень. Згодом імператор Нума Помпілій додав ще два місяці – «Ianuarius» (січень) на честь бога світла Януса та «Februarius» (лютий) на честь бога сонця Феба, а Юлій Цезар ввів новий календар (нині він називається юліанським), за яким датою зустрічі Нового року стає перший день січня — місяця, названого на честь дволикого Януса, одна частина обличчя якого була ніби звернена назад до минулого року, інша — уперед до нового.

У Древньому Римі бере свій початок і традиція новорічних привітань та віра у те, що перший день нового року віщує новий початок, яка міцно вкоренилася в культурі західних народів, а Пертом I була принесена на наші землі. Перший новорічний день римляни вважали дуже важливим, тому починали у ньому нові великі справи. Цього ж дня було прийнято вітати одне одного та робити подарунки. Спочатку дарували овочі та фрукти, обклеєні позолотою, фініками і виноградом, потім — мідними монетами і навіть цінними подарунками! (Можна собі уявити римську капусту, обклеєну грішми).

За однією з легенд, Юлій Цезар у новорічний вечір звільнив одного зі своїх рабів за те, що той побажав йому пожити в новому році довше, ніж у старому. “Це найкурйозніше побажання щастя за всі роки існування людства!” — вигукнув Цезар. А імператор Калігула в перший день нового року виходив на площу перед палацом і приймав подарунки від підданих, записуючи, хто, скільки і що саме подарував.

1 березня в Київській Русі

З приходом християнства на руські землі та впровадженням юліанського календаря 1 березня на наших землях офіційно встановлюється днем Нового року, що, за церковними переказами, відповідає даті творення світу. У народі цей день відомий як

день преподобної мучениці Євдокиї або, як селяни кажуть, «Явдохи» (тепер це 14 березня). Згідно з народною традицією — це перший день весни, перший день нового року.

В цей день бабак прокидається від зимової сплячки, виходить «на світ» і свище три рази. Свиснувши, він знову ховається в свою нірку, лягає на другий бік і буде спати аж до Благовіщення. В цей день повертаються з вирію ластівки. «Якщо побачиш ластівку, — повчала колись мати свого маленького сина, — то візьми жменю землі, кинь за нею і скажи: «На тобі, ластівко, на гніздо!» — це щоб швидше весна приходила. Ластівка на своїх крилах нам весну з вирію несе».

Особливих святкувань цього дня не було, але вся діяльність людини була пов'язана із закликанням достатку на рік. «Під Явдоху» городники сіють розсаду капусти, вірячи, що вона вже не буде боятися морозів. Господарі вгадують урожай, садівники зрізують сухе верхів'ття овочевих дерев, щоб дерева краще родили і щоб на них нечисть не заводилась.

1 вересня у XV столітті

Таке літочислення зберігалось доти, доки у XV столітті руська церква не прийняла греко-візантійський церковний обряд, разом з яким початком церковного та громадянського року стало вважатися 1 вересня. Візантійська православна церква, згідно з рішенням Нікейського собору, офіційним днем святкування нового року проголошувала 1 вересня. Таке рішення мотивується тим, що в цей час Ісус Христос після хрещення та спокус дияволом в пустелі почав проповідання Царства Господнього, засвідчивши цим виконання всіх пророцтв Старого Заповіту та початок Нового. Дата ж вибрана через те, що перша проповідь Ісуса відбулась під час іудейського свята жнив, яке відзначається з 1 до 8 вересня.

З того часу 1 вересня (14 за новим стилем) наші предки святкували день Преподобного Симеона Стопника — «Семена», який символізував прихід нового року. Цього дня ще в козацькій Україні на Семена справляли пострижини молодих хлопців і вперше садовили їх на коня. Також у цей день ткачі встановлювали свої верстати і починали ткати килими; бралися за роботу й усі інші сільські майстри: столярі, стельмахи, ковалі. «Семена» знаменує собою також початок копання картоплі.

У той же час на українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, а пізніше — Речі Посполитої, початок Нового року святкували 1 січня і літочислення велось «від Різдва Христового».

Із впровадженням папою Григорієм XIII нової календарної системи, що одержала назву григоріанської, або «нового стилю», всі європейські народи переходять на святкування Нового року 1 січня. Натомість Православна церква хоча й визнала неточність юліанського календаря, однак відмовилася переходити на григоріанський через те, що за новим стилем християнський Великдень іноді збігається з єврейським або наступає раніше, що заборонено «Апостольськими правилами».

1 січня після 1700 року

На терени Київської Русі традицію святкування Нового року 1 січня приніс цар Петро I у 1700 році, запозичивши її в Голландії та інших країнах Західної Європи. Причому, як і раніше, літочислення продовжувало вестися за юліанським календарем, який зберігався на всій території Російської імперії до 1918 року. Через це тривалий час Новий рік на землях, що входили до її складу, не збігався із західноєвропейським.

Відповідно до історичних згадок, перший день нового року був відзначений урочистим парадом на Червоній площі в Москві. І він же, Петро I, увів традицію прикрашати ялинки, активно впроваджуючи також святкові привітання, феєрверки, новорічні кумедні костюми з масками. На Червоній площі влаштований був високий поміст, на якому царський дяк голосно читав указ про те, що Великий Государ повелів на знак доброго почину і нового століття "по великих проїжджих вулицях та біля будинків знатних людей прикрашати ялинки та сосни. А людям небагатим хоча б по гілці над воротами чи дверима привісити». Прикраси мали висіти до 7 січня. Першого ж січня, на знак свята, люди мають вітати один одного з Новим роком, а всі, у кого є невеликі гармати або рушниці, також опівночі мають стріляти в небо у своєму дворі. На великих ж вулицях з 1 до 7 січня вночі мали запалювати багаття з дров або соломи. Ось що раніше використовували замість бенгальських вогників. Сам цар Петро I вийшов на Червону площу з факелом у руках і запустив у небо першу ракету, яка, вогненною змією звиваючись в повітрі, сповістила народу настання Нового року та розпочала новорічне святкування. У той час люди вірили, що, прикрашаючи новорічну ялинку, вони роблять злі сили добрішими. Вже давно про це забуто наступними поколіннями, але ялинка — як і раніше залишається символом новорічного свята.

Лише у 1918 році на землях України впроваджується григоріанський календар, а Новий рік знову починає збігатися з європейським. Натомість православна церква відмовилась переходити на новий стиль, через що усі нерухомі церковні свята та Новий рік продовжують святкуватися за юліанським календарем.

Оскільки традиційне народне святкування Нового року в Україні мало під собою глибоке релігійне та звичаєве підґрунтя, то люди не могли відмовитися від старовинного обряду прадідів та продовжували святкувати Новий рік між Різдвом та Водохрещам, тепер не 1, а 14 січня. Саме це свято зберегло усю традиційну обрядовість та релігійно-культурний зміст, які передавалися з покоління в покоління. Так з'явився в Україні Старий Новий рік.

Натомість свято 1 січня стало для українців веселим світським святом, яке об'єднало нас з рештою світу: не лише однією спільною датою, а й традицією святкування, яка передалася на наші землі ще Петром I. У свою чергу Новий рік 14 січня залишається невід'ємною складовою річного обрядового циклу українців та найповніше відображає традицію українського новорічного святкування, яке перекликається з міфічними та релігійними уявленнями поколінь предків та несе у собі глибокий символічний зміст. Саме про традицію святкування Нового року на Маланки та Василя піде мова далі.

Джерело:

[Українські традиції](#)